

VOORAF

Dick de Jong

November is de een na laatste maand van onze huidige jaartelling, de elfde. In de vroegere (Romeinse) jaartelling, die begint in maart, was het de negende maand. Hier heeft november haar naam aan te danken. Het Latijnse woord novem betekent namelijk negende. De naam november komt voor het eerst voor in de zevende eeuw. November heeft ook veel bijnamen: slachtmaand, bloedmaand, smeermaand, reuzelmaand, nevelmaand, jachtmaand, loefmaand en zieltjesmaand. De meest bekende hiervan is wel de slachtmaand. Op de boerderijen was het gebruik dat dan een in de zomer vetgemest varken werd geslacht, om in de donkere winter voldoende voedsel in huis te hebben. In deze tijd van het jaar stookte men flink in huis zodat het vlees kon drogen en zo geconserveerd werd voor de wintervoorraad. Dat was nodig, want men beschikte niet over de moderne middelen anno nu en ook was niet het hele jaar door van alles te koop. Andere veel voorkomend eten in de wintertijd was zuurkool, gezouten bonen, gedroogd spek en gedroogde appeltjes.

De Jacht, prent uit de serie van 12 maanden van Casper Luyken (1672-1708)

MIST

Met de herfst is ook het seizoen van de mist begonnen. Regionaal kunnen de grauwe mistbanken vanaf september al hardnekkig blijven hangen. In de herfst zorgen hogedrukgebieden voor mild nazomerweer of een gouden oktober, maar er komt ook hardnekkige mist voor. Terwijl het in sommige gevallen eigenlijk zonnig zou worden, kan de dag door een mistlaag alsnog (onverwacht) grijs en somber verlopen.

Foto:
Wim van der Ham; inzend-
ding wedstrijd-
foto van het
project Den-
kend aan Hol-
land.

Mist ontstaat tijdens heldere nachten. Vooral in de wintermaanden koelt het aardoppervlak dan aanzienlijk af. De temperatuur daalt tot het dauwpunt en er treedt condensatie op: er vormt zich mist. Wolken in de atmosfeer werken daarentegen als een deken en houden de warmte op de grond. Dit remt de vorming van mist.

Bij een zicht van minder dan 1 kilometer spreekt men in de weerkunde van mist en bij een zicht minder dan 200 meter van dichte mist. Zeer dichte mist treedt op bij minder dan 50 meter zicht. In principe is dit eigenlijk niets anders dan een wolk aan de grond.

OOSTERWIJK

VERVOLG

VERHOEFSLAGING

Toen de hoeven in Oosterwijk waren verrezen, was de latere Oosterwijkse dorpspolder ontstaan, met in het zuiden de Lingedijk waar de bedrijfsgebouwen stonden en in het noorden de Achterdijk. Dit betekende dat de bezitter van een hoeve zowel in het noorden als in het zuiden ongeveer 130 meter dijk moest onderhouden. Voor elke hoeve werd dat nauwkeurig gemeten en vastgesteld. Zo'n stuk te onderhouden dijk noemde men een hoefslag en die werd ingeschreven op een hoefslagblad in het hoefslagboek. Over de dijk werd driemaal per jaar schouw gevoerd. De eerste keer op op St. Geertruidenavond (half maart), de tweede keer op St. Johannisdag (midzomer 24 juni) en de laatste keer op St. Maarten (november).

Pagina uit de Sachsenspiegel (1336 Heidelberg).

De indeling van de hoefslagen was aanvankelijk vrij regelmatig. Later zijn meerdere hoeven, bijvoorbeeld bij vererving, in kleinere delen uiteengevallen. Aan de Lingedijk, waar de behuizingen stonden, veranderde niet zo veel. Soms werd er een burgerwoning tussen gebouwd. Tot in het begin van de twintigste eeuw werden deze perceeltjes dijkelling wel als hooiland verhuurd. Dat noemde men dan een slagdijk.

Aan de Achterdijk, met veel hooi- en griendland, veranderde wel veel. Als bijdeling of verkoop percelen een andere eigenaar kregen, moest ook telkens opnieuw een stukje te onderhouden Achterdijk worden vastgesteld.

Naarmate de versnippering doorwerkte werd het getal perceeltjes steeds hoger, evenzo het aantal hoefslagbladen.

ONDERHOUDSPlicht

Elke eigenaar van een hoeve of land in de ontginning, die Ingelande werd genoemd, was onderhoudsplichtig voor de dijk. Dat was aanvankelijk geen moeilijke taak. Maar naarmate het in cultuur brengen voortschreed veranderde dat.

Nadat de Diefdijk gelegd was en de inpoldering zijn beslag gekregen had, kreeg men meer zorg over de afvoer van het water. Hierin kreeg men in de 15^e en 16^e eeuw hulp van de windwatermolens. Het op die manier water kunnen uitmalen was een belangrijke verbetering. Dit hield echter ook in dat de water afvoerende riviertjes, zoals de Linge, meer water te verwerken kregen, wat weer resulteerde in hoger te maken dijken.

De meeste polders werden door de irrigatie dieper. Vooral die wat verder van de oeverwal gelegen waren hadden, onder de vrij dunne kleilaag als bovengrond, naar beneden vaak een meters dik veenpakket. Naarmate de bemaling van de polders beter werd en dus de bodem droger, ging het veen inklinken.

Hierdoor zakte het maaiveld in de loop van de eeuwen 30 tot 60 cm. Geen wonder dat bij dijkbreuk de polders steeds meer water binnenkregen en ook meer moeite hadden na de watersnood de landen droog te maken. Redenen om veel zorg aan de dijken te besteden. Dit gebeurde in eerste instantie dus door de eerdergenoemde driemaal te voeren schouw.

Watersnood bij Vreeswijk, aan de noordkant van de Lek.

DIJKLEGER

In 1745 werd een zogenaamd dijkleger ingesteld. Dit bestond uit 3 man per 100 morgen land, dus voor een polder als Oosterwijk ongeveer 20 personen. Zodra het water steeg tot 1.85 el onder de kruin van de dijk of als het ijs in de rivier ging kruien, moest de schout met zijn dijkleger aantreden om de dijk te bewaken. Men noemde dit wel 'peil klokslag', want als genoemd peil bereikt werd, werd de klok geluid ten teken dat het dijkleger in actie moest komen. Op meerdere plaatsen stonden peilschalen waarop duidelijk de waterstand afgelezen kon worden. In Oosterwijk stond deze bij het Heukelumsche Veer. Tevens stonden op bepaalde plaatsen grote schelven rijshout of stuiken rijshout om bij dijkbeschadiging ingezet te worden. Dit kwam voor tot in de jaren dertig van de 20^e eeuw.

De laatste doorbraak vond hier plaats in 1820 en de huidige dijken geven een goede bescherming.

Dit artikel is het tweede deel van een tweeluik, ondertekend door J.D. van der Zalm.

De tekst is jaren terug toegestuurd aan de reactie van Boer & Hoeve. Door wie is niet bekend.

NIET SLOPEN MAAR HERGEBRUIKEN

INLEIDING

Ter gelegenheid van het 25-jarige jubileum van Boerderij & Erf AKV verscheen in de zomer van 2024 een brochure getiteld 'Het nieuwe wonen op het boerenerf'. Centraal hierin staat de mogelijkheid van het transformeren van een boerderij in bijvoorbeeld nieuwbouwwoningen of appartementen. Het uitgangspunt daarbij is dat de contouren van de boerderij in stand blijft, dat het

boerenerf niet te erg veranderd en dat het doorzicht naar de landerijen achter de boerderij te zien blijft.

Het snel bouwen van een flink aantal woningen is momenteel vrijwel dagelijks in het nieuws en het vormt een hoofdzaak bij de regeringsformatie. Deze dagen kwam het resultaat van een onderzoek naar buiten, waarin allerlei oplossingen voor meer woningbouw werden aangedragen. Een daarvan was het omvormen van bestaande leegkomende boerderijen tot woningen. Hiermee zou het landschappelijke beeld in stand blijven en zouden er wel meer dan 50.000 huizen bij kunnen komen. Reden om wat tekststukken uit de genoemde brochure te herhalen.

TRANSFORMATIE

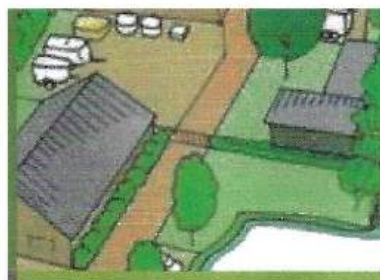
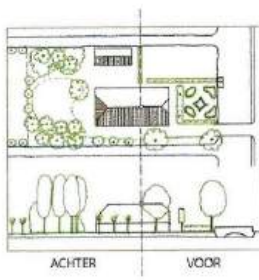
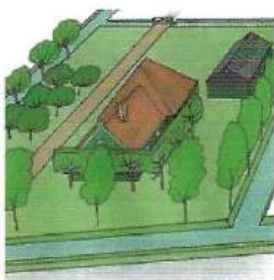
Dat een boerderij een boerderij is, zal vrijwel iedereen direct zien. De contouren en de aanblik van muren en dak geven dit aan. Wij moeten zuinig zijn op deze markante en cultuurhistorische elementen in het boerenlandschap. In een aantal gevallen is sprake van een beschermde status, namelijk bij rijks- en gemeentelijke monumenten. Maar alle andere boerderijen maken ook deel uit van het agrarisch cultureel erfgoed, waarvan bestaan en behoud gerespecteerd moet worden. Zeker ook als het pand en erf een andere functie krijgt.

Plaats en ruimte genoeg voor transitie's.

Het gaat erom dat bij elke eventuele verandering van de boerderij en de andere gebouwen op het erf rekening wordt gehouden met hun oorspronkelijke functie. Op een zodanige manier dat bij een hernieuwd gebruik deze zoveel mogelijk in stand blijft. En zo mogelijk met het streekeigene dat in de huidige situatie nog duidelijk herkenbaar is of als dat niet meer het geval is, op eenvoudige wijze kan worden teruggebracht. Verbouw van de bestaande boerderij en de bijgebouwen op het erf ombouwen tot nieuwe woningen moet vooral passend in zijn landschappelijke omgeving gebeuren en mag niet leiden tot versterking voor die omgeving. Dit vergt een goede voorbereiding zodat er verantwoordelijk te werk wordt gegaan. Er moet worden voorkomen dat het prachtige landschap en de daarin staande parels tenietgaan door onachtzaamheid. Destijds is bewust voor de bouw van de boerderij op die plek gekozen.

Het document is niet bedoeld om te handhaven, wel om opbouwende adviezen te geven en gedachten te ondersteunen. Om als beleidslijn te gebruiken. Wie meer wil weten wordt gewezen op het document Transformeren met cultureel erfgoed, een handreiking voor het opstellen van transformatiekaders van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

NIEUWBOUW

In Nederland, ook in het werkgebied van B&E, is een sterke behoefte aan nieuwe huizen. Leegkomende boerenbedrijven kunnen in bepaalde mate bijdragen aan een oplossing, naar rato van het aantal stoppende boeren in de regio. Daarbij gaat het in ons gebied om zo'n 5%. Bij de stoppende agrarische bedrijven is geen vaste tendens waarneembaar; hun aantal schommelt per jaar. En er is niet alleen sprake van stoppende boeren. Ook als er elders nieuwbouw kan worden gerealiseerd, komt op de oude locatie de bestaande stal en het erf (al dan niet gedeeltelijk) beschikbaar. Bij vrijkomende agrarische bebouwing kan worden nagedacht over wat er met de leegkomende boerderij en het niet langer in gebruik zijnde erf zou kunnen gebeuren.

Als de boer na bedrijfsbeëindiging op de boerderij blijft wonen of als de boerderij met - een deel van de of alle - bijgebouwen wordt verkocht, ontstaat er leegstand. Het voordien als bedrijfsmatig in gebruik zijnde erf wordt onrendabel, maar vergt wel onderhoud, dus blijft een kostenpost. Dat geldt ook voor het bedrijfsgedeelte, als alleen het voorhuis bewoond blijft. In de praktijk leidt het niet in gebruik zijn veelal dat er minder onderhoud wordt uitgevoerd. Het gevolg is dat er aftakeling ontstaat en uiteindelijk verrommeling.

Een van de mogelijkheden om het boerenerf een nieuwe bestemming te geven en weer te laten renderen is de realisatie van woningbouw. In eerste instantie kan worden gekeken of er in pandig in de boerderij of in de bijgebouwen mogelijkheden zijn en pas dan, als dat niet tot het gewenste resultaat zou leiden, is het mogelijk er iets bij te bouwen.

Van belang hierbij is dat de waardering voor het uit de agrarische cultuur stammende landschap in acht wordt genomen. De eeuwenlange boeiende geschiedenis van het boerenbedrijf vraagt hier om. Dit staat soms haaks op de praktijk. De hedendaagse samenleving is dynamisch. Er gebeurt veel en sommige zaken gaan snel. Ook liggen er nogal wat opgaven op agrarisch gebied, zoals het tegengaan van de bodemdaling in het veenweidegebied, de noodzakelijke CO² reductie, het nemen van klimaat adaptieve maatregelen en het voorzien in woningbehoeften. Naast het omringende landschap, waarmee rekening moet worden gehouden, zijn er de boerderij en de bijgebouwen. Ook als er geen sprake is van een monumentale status (rijk- of gemeentelijk monument), is er toch al gauw wel sprake van cultureel erfgoed.

NAJAARSEXCURSIE EN -VERGADERING

Zaterdag 18 oktober 2025 vond de najaarsvergadering met excursie plaats. De najaarsvergadering die hiervan deel uitmaakt vond plaats in Dorpshuis Internos in Hei- en Boeicop. Daar werd Marjolijn van der Wal-van den Berg benoemd tot bestuurslid. Hierna ging de rit per bus naar Vianen, voor een boeiende stadswandeling met een gids. Aansluitend werd de lunch gebruikt in Pannenkoekenrestaurant 'De Ponthoeve'.

De middag stond geheel in het teken van een rondrit door de Vijfheerenlanden. Daarbij vertelde voorzitter Arie Bassa over wat er onderweg te zien was. Ook werd een bezoek gebracht aan een nog te restaureren boerderij in Nieuwland en de prachtig gerestaureerde boerderij Rustenburg aan de Diefdijk in Everdingen. Na koffie te hebben gedronken keerde het gezelschap huiswaarts. De vele enthousiaste reacties getuigden dat het een zeer geslaagde dag was.

LANDSCHAPPELIJK SFEERBEELD

Als je de foto hierboven goed bekijkt zie je een heleboel schuurtjes. Boerenbedoeeningen is er een passende benaming voor. Van links tot rechts tel je al gauw 7 schuren of schuurtjes. Ze zijn gemaakt van allerlei materialen en zullen qua bouwkosten maar weinig geld hebben geveegd.

In die schuren huisden ooit boerderijdieren. Een paar koeien, die in de lente met de schouw (te zien in het midden van de foto) naar de overkant van de Giesen werden gebracht, om tegen november terug te keren. Ook zat er een aantal varkens in.

Iets heel anders is deze moderne Chinese koeienstal.

KETELPAK

Om de kleding eronder te beschermen draagt iedereen, die met vuil werk van doen heeft een overall. De naam zegt het al, een kledingstuk dat je over de rest, over alles, aantrekt. Een aan elkaar vastzittende bovenstuk met mouwen en een broek.

Ook boeren trekken voor ze de stal betreden een dergelijk kledingstuk aan.

Vroeger werd dat een ketelpak genoemd. Maar dat is iets anders. Ketelpakken bestonden uit een losse broek en een jasje. Ze werden vooral gedragen door mensen die op de scheepswerven werkten.

In schril contrast met een overall, die bij de boeren veelal is besmeurd met koeienstront of andere vuiligheid of smeerboel, die je opdoet bij de verzorging van je vee, staat de afbeelding op de volgende pagina, van een werkplaats, waar gewerkt wordt met uitsluitend denim.

HET KOEBEEST

Koeien worden wel beesten genoemd. Niet iedereen is blij met die benaming, want op de een of andere manier heeft het woord beest iets negatiefs. Toch is de realiteit juist anders. Ons woord beesten stamt af van bijstaan. Denk daarbij onder meer aan koeien die ons mensen bijstaan in de verwerving van de voedselketen.

In 1270 verscheen de zogenaamde Rijmbijbel van Jacob van Meerlant, Daarin staat de volgende strofe: **Hi (God) den mensche besten gheven - Omme te verlichten dat sware leven.**

De ossen staan de boeren bij...

DE DEUREN LANGS

Marskramers werden vooral gezien als sjacheraars, die garen en band langs de deuren probeerden te slijten. Maar dat beeld is niet juist. Marskramers speelden ook een belangrijke rol bij de verspreiding van nieuws. Uit onderzoek blijkt dat zowel in de steden als op het platteland soms wel een derde van de lokale boekverkopers uit marskramers bestond. Boekhandelaars met een winkel vonden dit prima, want dan werden vaak betere verkoopresultaten behaald voor hun eigen uitgaven. Ook de overheid vervulde een dubbelrol. Enerzijds trad ze op tegen de marskramers bij verspreiding van pamfletten, die maatschappelijke onrust konden veroorzaken, anderzijds gebruikten lokale overheden de marskramers juist om vals nieuws rond te bazuinen. Maar marskramers handelden natuurlijk niet alleen in kranten en ander drukwerk.

Rechts:
een marskramer

Links:
Jersey koeien

KOOL & VAN DEN TOREN
Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Georgievsk 11a - 2514 AD Oude Alblasserwaard - t: 06-53759618 - e: info@koolvandentoren.nl

- deskundig
- vertrouwd
- persoonlijk

NVM

www.koolvandentoren.nl

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Herengracht 11 - 4225 PL Boerhaam - t: 06-53759618 - e: info@lakerveld.nl
S.O. Rijnweg 100 - 4215 CA Rotterdam - t: 06-53759618 - e: info@lakerveld.nl

www.lakerveld-woonboud.nl

Boerderij & Erf AKV richt zich op de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden, maar beperkt haar taak niet tot dit gebied. De stichting streeft naar behoud van de meer dan 2.600 boerderijen die er nog zijn. Elk van deze, oud en jong, zijn het waard om behouden te blijven voor de toekomst. Als boerderij of met een nieuwe passende bestemming als het boerenbedrijf gaat stoppen. Dit geldt voor alle boerderijen, zowel de oudere in de bebouwingslinten als de nieuwe, de ruilverkavelingsboerderijen. Allemaal vallen ze onder de titel cultuurhistorisch erfgoed. De stichting is lid van Agrarisch Erfgoed Nederland en van Heemschut.

MEER WETEN OVER BOERDERIJEN:

	BOER EN BOERDERIJ € 35,00 De geschiedenis van de agrarische cultuur in de streek. Met anekdotes. Prachtig cadeauboek; veel illustraties
	HOEVE, HOFSTEE, HERBESTEMMING Voorbeeldenboek met ideeën voor nieuwe bestemmingen van oude leeg komende boerderijen € 14,95
	HET BEHOUDEN WAARD € 14,95 Een boek vol met tips en ideeën voor onderhoud, isolatie en meer. Met voorbeelden (foto's en tekeningen).
	DE STEE VAN SAAN VAN PIETER Verhalen van vroeger, opgetekend door Hans Mouthaan en voorzien van nostalgische foto's van het boerenleven € 14,95

SECRETARIAAT:

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

Sluis 57 - 2964 AT Groot-Amers - 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

**REDACTIE en
SAMENSTELLING**

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong
06-22845889
djtekst@planet.nl

QUOTE:
van andermans kaas snijdt
je al gauw grote hompen